

EIROPAS SAVIENĪBA UN PASAULES TIRDZNICĪBAS ORGANIZĀCIJA

Pasaules Tirdzniecības organizācija (PTO) strādā, lai nodrošinātu uz noteikumiem balstītu starptautisku tirdzniecības sistēmu. Neraugoties uz strupceļu tirdzniecības sarunās, tiek pētīti veidi, kā modernizēt PTO noteikumus un risināt jaunus, globālus problēmjaudājumus. Saskaņā ar Lisabonas līgumu Parlaments kopā ar Padomi pieņem tiesību aktus, un tam uzticēti svarīgi kontroles pienākumi attiecībā uz starptautiskās tirdzniecības politiku.

Divdesmitā gadsimta pirmajās desmitgadēs tirdzniecības jautājumu dēļ valstis iesaistījās aizvien sarežģītākās attiecībās, kas radīja vajadzību pēc platformas tirdzniecības attiecību sekmēšanai un reglamentēšanai. Rezultātā 1947. gadā tika noslēgta Vispārējā vienošanās par tarifiem un tirdzniecību (*GATT*), ar kuru ne vien nodrošināja apaļā galda sarunu forumu, radot daudzpusēju pieeju tirdzniecībai, bet arī izveidoja starptautiski atzītu tirdzniecības noteikumu sistēmu. *GATT* pamatideja bija radīt vienlīdzīgus konkurences noteikumus visiem dalībniekiem, “ievērojami samazinot tarifus un citus šķēršļus tirdzniecībai un novēršot diskrimināciju starptautiskajā tirdzniecībā”^[1].

Starptautiskajai tirdzniecībai attīstoties, proti, pakalpojumiem un idejām papildinot tirdzniecību ar materiālām precēm, *GATT* tika pārveidota un institucionalizēta, izveidojot Pasaules Tirdzniecības organizāciju (PTO). PTO tika dibināta 1995. gadā Urugvajas tirdzniecības sarunu kārtas rezultātā, un tajā tika apvienoti jau iepriekš pastāvējuši tirdzniecības nolīgumi, piemēram, pati *GATT*, Nolīgums par lauksaimniecību un Nolīgums par tekstilizstrādājumiem un apģērbu, kā arī citi vispārēji nolīgumi. Nozīmīgākie jaunie nolīgumi bija Vispārējā vienošanās par pakalpojumu tirdzniecību (*GATS*) un Līgums par intelektuālā īpašuma tiesību komercaspektiem (*TRIPS*). 2017. gada februārī spēkā stājās tirdzniecības atvieglošanas nolīgums – pirmais pabeigts daudzpusējais nolīgums kopš PTO izveides. Turklāt tiek pētītas iespējas panākt jaunas pārmaiņas PTO, kuras ļautu modernizēt sistēmu, piemēram, attiecībā uz e-komerciju, ieguldījumu veicināšanu un rūpniecības subsīdijām, lai tā kļūtu efektīvāka un spētu pielāgoties strauji mainīgajai tirdzniecības pasaulei.

Statistika nepārprotami liecina, ka pastāv saikne starp brīvu un godīgu tirdzniecību un ekonomikas izaugsmi. PTO izveide bija būtisks solis virzībā uz visaptverošāku un līdz ar to dinamiskāku starptautisko tirdzniecības sistēmu. PTO darbs ir vērstas uz brīvās

[1] *GATT* vienošanās (1947. gads), ievaddaļa.

tirdzniecības veicināšanu, proti, tā tiecas nodrošināt, lai valstis savās tirdzniecības sarunās turpinātu dinamiski novērst tirdzniecības šķēršļus. Patlaban divas trešdaļas PTO dalībvalstu ir jaunattīstības valstis, un tas tautsaimniecībām, kas atrodas pārejas stāvoklī, kā arī vismazāk attīstītajām valstīm dod iespēju izmantot atvērtu tirdzniecību, lai gūtu progresu savos attīstības centienos.

TIRDZNICĪBAS STRĪDU IZŠĶIRŠANAS MEHĀNISMS

Viens no svarīgākajiem PTO sasniegumiem ir tas, ka tikusi nostiprināta tās Strīdu izšķiršanas padome, kas ir pilnvarota izšķirt strīdus tirdzniecības jomā un nodrošināt lēmumu izpildi. Šis strīdu izšķiršanas mehānisms balstās uz iepriekš pieņemtiem noteikumiem, kas ļauj PTO dalībvalstīm neatkarīgi no tā, kāda ir to politiskā vai ekonomiskā ietekme, iesniegt sūdzības par iespējamiem PTO noteikumu pārkāpumiem un pieprasīt kompensācijas. Pateicoties šim mehānismam, tiek mazāk izmantoti vienpusēji aizsardzības mehānismi, kurus valstis izmantoja agrāk un kuri bieži izraisīja pretreakciju no valstīm, pret kurām tie bija vērsti, un reizēm pat īstus tirdzniecības karus.

Līdz šim PTO strīdu izšķiršanas sistēma ir ļāvusi nodrošināt, ka spēcīgākās dalībvalstis nedominē pār vājākajām, un tāpat ir nodrošināti skaidri noteikumi par atbildes pasākumiem. Taču pašlaik faktiski nedarbojas Apelācijas institūcija, jo ir beidzies tās locekļu pilnvaru termiņš, bet vakantās vietas nav aizpildītas. Lai risinātu šo situāciju, ES kopā ar 22 PTO dalībvalstīm ir sākusi iniciatīvu alternatīva mehānisma – daudzpusējas pagaidu strīdu izšķiršanas kārtības (*MPIA*) – izveidei. Tajā darbosies 10 šķīrējtiesneši, kas saskaņā ar *MPIA* izskatīs PTO komisiju ziņojumu pārsūdzības.

Kopš PTO izveides ES ir bijusi viena no aktīvākajām strīdu izšķiršanas sistēmas lietotājām. Savienība ir bijusi iesaistīta 187 strīdu izšķiršanas lietās, proti, 102 lietās kā prasītāja un 85 – kā atbildētāja^[2]. Vēl 200 citās lietās ES ir pieprasījusi “trešās puses” statusu, kas ļauj PTO dalībniekiem uzraudzīt strīdus, kuros iesaistītas citas puses. ES, kuru pārstāv Eiropas Komisija, ir arī bieži tiekusies uzlabot un precizēt PTO nolīgumus, pieprasot tās komisijām un Apelācijas institūcijai sniegt nolēmumus.

Eiropas Parlaments cieši uzrauga to strīdu virzību, kuros ir iesaistīta ES. Parlamenta Starptautiskās tirdzniecības komiteja pauž savus uzskatus par tirdzniecības strīdiem, sagatavojot ziņojumus, rīkojot atklātas uzklaušanās un uzdodot mutiskus jautājumus Komisijai un Padomei. Tā noticis, piemēram, saistībā ar ES un ASV strīdu “Airbus” un “Boeing” lietā.

DOHAS SARUNU KĀRTA UN TURPMĀKIE PASĀKUMI

Kopš 2001. gada PTO dalībvalstis ir iesaistījušās plašā daudzpusēju tirdzniecības sarunu kārtā, kas pazīstama kā Dohas sarunu kārtā jeb Dohas Attīstības programma. Tās galvenais mērķis ir lielāko nozīmi pasaules tirdzniecības sistēmā piešķirt attīstībai. Dohas sarunas ir vērstas uz to, lai palielinātu jaunattīstības valstu lomu un stiprinātu to spēju gūt labumu no starptautiskās tirdzniecības, un palīdzētu tām apkarot nabadzību.

[2]Dati 2020. gada 30. septembrī:
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm

Dohas Attīstības programmas pamatā jau no paša sākuma bija tā dēvētais vienotas darbības princips^[3], un šī sarunu kārtā joprojām nav noslēgta. Līdzīgi kā iepriekšējās kārtās sarunu centieni ir vērsti uz turpmāku tirdzniecības liberalizāciju.

Dohas Attīstības programmu veido trīs pīlāri:

1. piekļuve lauksaimniecības produktu tirgum (tostarp tarifi un subsīdijas), rūpniecības preču tirgum (dēvēta arī par piekļuvi ar lauksaimniecību nesaistītu produktu tirgum jeb *NAMA*) un pakalpojumu tirgum;
2. noteikumi, piemēram, par tirdzniecības atvieglošanu un antidempingu;
3. attīstība.

Tomēr sarunas par būtiskiem jautājumiem, kas galvenokārt saistīti ar piekļuvi tirgum, uz priekšu nevirzās. Nozīmīgākās atšķirības ir starp lielāko jaunietekmes valstu un rūpnieciski attīstīto valstu vai valstu bloku nostājām attiecībā uz to, kā būtu jāpārveido starptautiskā tirdzniecības sistēma.

ES atbalstīja plašas un vērienīgas sarunu kārtas uzsākšanu. Savienība uzskatīja to par labāko veidu, kā nodrošināt ekonomikas izaugsmi un sasniegumus attīstības jomā visiem dalībniekiem un ievērot nepieciešamos kompromisus. Tomēr, neraugoties uz vairāku dalībnieku (jo īpaši ES) vērā ņemamajiem centieniem, visu sarunu sekmīga noslēgšana vēl nešķiet iespējama.

Lai pārvarētu Dohas sarunu strupceļu un nepieļautu protekcionismu, PTO dalībvalstis ir vērsušas galveno uzmanību uz rezultātu sasniegšanu mazāk strīdīgās jomās, kas varētu ievērojami sekmēt attīstības mērķu sasniegšanu. 2013. gada decembrī tika panākta vienošanās par pirmo daudzpusējo juridisko instrumentu kopš PTO izveides pirms divdesmit diviem gadiem, proti, par tirdzniecības atvieglošanas nolīgumu. Divus gadus vēlāk – 2015. gada decembrī – tika gūti turpmāki jūtami panākumi, vienojoties par nolīgumu attiecībā uz noteikumiem par tirdzniecību kropļojoša atbalsta ierobežošanu lauksaimniecības produktu eksportam. Šī joma īpaši interesē vismazāk attīstītās valstis.

Lai gan šīs pozitīvās izmaiņas ir mazāk vērienīgas nekā Dohas sarunu kārtas sākotnējā programma, tās – jo īpaši tirdzniecības atvieglošanas nolīguma stāšanās spēkā 2017. gada februārī – apstiprina apņēmību sekmēt daudzpusēju tirdzniecības sistēmu. Tās dod pamatu PTO aktualizēšanai nolūkā risināt jaunus globālās tirdzniecības problēmjautājumus, kā arī palīdz stiprināt daudzpusējas tirdzniecības noteikumus. Eiropas Parlaments ir cieši sekojis PTO sarunām. Tas ir pieņēmis vairākus ziņojumus, kuros novērtēts stāvoklis sarunās.

Parlamentārā konference par PTO, kuru kopīgi rīko Eiropas Parlaments un Parlamentu savienība, regulāri sniedz konstruktīvas dalības iespēju (plašāku informāciju par šo konferenci sk. turpinājumā). Parlaments vairākkārt ir aicinājis atsākt sarunas, uzsverot Dohas sarunu kārtas nozīmi pasaules tirdzniecības un ekonomikas attīstībā.

Parlaments arī ir bijis cieši iesaistīts sarunās par mazāk vērienīgiem nolīgumiem. Tas 2015. gada decembrī nosūtīja delegāciju uz Nairobi un 2017. gada decembrī – uz

[3] Vienotas darbības princips būtībā nozīmē – pirms vienošanās nav panākta visos jautājumos, tā nav panākta nevienā jautājumā.

Buenosairesu, lai apmeklētu PTO ministru sanāksmes. Parlaments turpina sekot līdzi norisēm PTO, jo īpaši gaidot nākamo PTO ministru sanākumi, kas notiks 2021. gada jūnijā.

ES UN PTO

Līdz šim ES ir būtiski ietekmējusi starptautiskās tirdzniecības sistēmas attīstību pēc Otrā pasaules kara. Patlaban ES pēta iespēju modernizēt PTO^[4].

Tāpat kā *GATT* (un vēlāk PTO), arī pati ES sākotnēji tika veidota ar ieceri novērst muitas šķēršļus un sekmēt tirdzniecību tās dalībvalstu starpā. ES vienoto tirgu daļēji iedvesmoja *GATT* principi un prakse. Savienība vienmēr ir bijusi starp galvenajiem efektīvas un tiesiskumā balstītas starptautiskās tirdzniecības atbalstītājiem. Šāda sistēma palīdz nodrošināt, ka ES uzņēmumiem ir taisnīga piekļuve tirgum ārvalstīs, un tādējādi atbalsta gan iekšzemes, gan trešo valstu – jo īpaši mazāk attīstīto valstu – ekonomikas izaugsmi.

ES kopējā tirdzniecības politika ir viena no jomām, kurās Savienībai ir pilnīga un ekskluzīva kompetence. Citiem vārdiem sakot, ES darbojas PTO kā viena dalībniiece, un to pārstāv Komisija, nevis dalībvalstis. Komisija risina sarunas par tirdzniecības nolīgumiem un aizstāv ES intereses PTO Strīdu izšķiršanas padomē visu 28 dalībvalstu vārdā. Komisija regulāri apspriežas ar Padomi un Eiropas Parlamentu par daudzpusējo diskusiju saturu un stratēģiju un sniedz tiem attiecīgus ziņojumus. Saskaņā ar Lisabonas līgumu Padome un Parlaments ir līdztiesīgi likumdevēji ar vienlīdz lielu ietekmi starptautiskās tirdzniecības jautājumos.

Darbojoties PTO, ES arī ir tiekusies veicināt daudzpusēju tirdzniecības sarunu sistēmu nolūkā papildināt divpusējas sarunas. Tomēr strupceļš Dohas sarunu kārtā un tas, ka citi tirdzniecības partneri ir izvēlējušies divpusējus nolīgumus, ir ES piespiedis daļēji pārskatīt tās ilglaicīgo stratēģiju un atgriezties pie reģionāliem un divpusējiem nolīgumiem.

Pašreizējie strupceļi PTO liecina arī par to, ka starptautiskā tirdzniecības sistēma pēdējo 20 gadu laikā ir krasi mainījusies. Sistēma ir attīstījusies, un tajā svarīga loma ir jauniem dalībniekiem, galvenokārt valstīm, kas atrodas pārejas posmā, un jaunattīstības valstīm. Starptautiskās tirdzniecības sistēmas liberalizācija ir nākusi par labu dažām jaunattīstības valstīm, kas pieredzējušas līdz šim nebijušu stabilas ekonomikas izaugsmes posmu. ES labi apzinās šo jauno dinamiku. Tā ir norādījusi, ka ar pēdējo gadu laikā izmantoto sarunu pieeju vairs nepietiek – ir jāvirzās tālāk un jāizmēģina novatoriskas pieejas, lai ņemtu vērā to, ka ir pieaugusi regulatīvu jautājumu nozīmība salīdzinājumā ar tarifiem.

PARLAMENTĀRĀ KONFERENCE PAR PTO

Parlamentāro konferenci par PTO kopīgi rīko Eiropas Parlaments un Parlamentu savienība (*IPU*), un tās mērķis ir starptautiski stiprināt demokrātiju, nodrošinot daudzpusējās tirdzniecības sadarbības parlamentāro dimensiju.

[4]Paziņojums presei par [Eiropas Komisijas visaptverošo pieeju PTO modernizācijai](#).

Pirmā oficiālā parlamentu deputātu sanāksme PTO notika 1999. gada decembrī PTO Ministru konferencē Sietlā. 2001. gadā Eiropas Parlaments un *IPU* piekrita apvienot centienus un atbalstīt parlamentāru sanāksmi PTO konferences laikā Dohā. Šī sanāksme lika pamatus tagadējai Parlamentārajai konferencei par PTO.

Konference nodrošina diskusiju vietu, kur parlamentu deputāti no visas pasaules apmainās ar viedokļiem, informāciju un pieredzi starptautiskās tirdzniecības jautājumos. Dalībnieki uzrauga PTO darbības, veicina PTO efektivitāti un taisnīgumu, iestājas par PTO procedūru pārredzamību, strādā, lai uzlabotu valdību, parlamentu un pilsoniskās sabiedrības dialogu, ietekmē diskusiju virzienu PTO un stiprina valstu parlamentu spējas starptautiskās tirdzniecības jautājumos.

Parlamentārā konference par PTO notiek PTO Ministru konferenču laikā. Pēdējā sanāksme notika Ženēvā 2018. gada 6. un 7. decembrī.

Wolfgang Iglér
10/2020

